

Pieter van Wissing (red.)

Stookschriften. Pers en politiek tussen 1780 en 1800
Nijmegen (Vantilt) 2008, 367 p., € 24,90,
ISBN 978 90 77503 85 0

Amper een lustrum na het verschijnen van de vuistdikke proefschriften van Peet Theeuwen over *De Post van den Neder-Rhyn* en van Pieter van Wissing over *Janus* ligt er nu een bundel over anderhalf dozijn andere periodieken uit die heftige laatste decennia van de achttiende eeuw.

Stookschriften: de titel is intrigerend, maar zet de lezer die wellicht vooral sappige opruiing, hetze en kuiperijen verwacht op een verkeerd been. De bundel biedt een selectieve dwarsdoorsnee van het na 1780 explosief toegenomen aanbod van periodieken. Aan bod komen diverse bladen van Patriotten en Prinsgezinden, een aantal Bataafse en een vijftal 'buitenbeentjes' uit de Oostenrijkse Nederlanden, Frankrijk (maar wel door en voor Nederlanders) en het Pruisische Kleve. Het zijn overwegend vinnige politieke opinie- en propagandabladen, maar ook een paar gematigde spectatorachtige. De meeste

auteurs namen geen blad voor de mond en in de ogen van tijdgenoten waren het – en dan uiteraard die van de tegenpartij – ongetwijfeld verachtelijke en opruiende geschriften. Maar met de cumulatieve kennisbagage van 2008 moeten we ze toch vooral zien als heftige exponenten van een heftige strijd tussen gevestigde nationale en internationale belangen en democratie, vrijheid, zelfbeschikking, emancipatie en volksverheffing.

Bijna alle beschreven bladen hebben het, om uiteenlopende redenen, gemiddeld niet veel meer dan anderhalf jaar volgehouden, wat overigens weinig zegt over hun impact – waarover een aantal auteurs nogal stellig, maar niet overtuigend is. Mijn indruk is dat de spoeling toch wel erg dun was en dat de politieke en maatschappelijke effecten niet zozeer gezocht moeten worden bij individuele bladen en hun redacteur(en), maar in het collectieve en het massale, in personele unies tussen ‘stookschrijvers’ en politici (als ze dat al niet waren of werden); in de *momenta* van de omwentelingen in Amerika en Frankrijk en in de gestage uitdraging van de idealen van de Verlichting. Die effecten waren in de Republiek, als bekend, vooralsnog van korte duur. Na de inlijving bij Frankrijk en de restauratie met de status van koninkrijk, zouden de idealen van Patriotten en Bataven pas in de jaren 1840 vastere grond onder de voeten krijgen, en niet zonder slag of stoot.

In het voorwoord (p. 15) laat Pieter van Wissing het aan de lezer over te bepalen in hoeverre de intenties van de redactie zich hebben laten vertalen in een informatief, degelijk, spannend en grensverleggend boek. Ten aanzien van de eerste drie adjectieven is dat in mijn beleving zeker het geval – waarvoor mijn complimenten aan redacteur en auteurs – en dat zal ‘de’ lezer ook op eigen kracht wel kunnen bepalen. Minder eenvoudig is de vaststelling of deze bundel ook grensverleggend is. We krijgen veel informatie over periodieken die eerder nog niet of nauwelijks zijn beschreven en ook een verhelderend nieuw zicht op periodieken die al eerder in het licht zijn gesteld. In die zin zijn de grenzen zeker een stukje opgeschoven, ook geografisch. Aan de andere kant is de periode, ook gezien

vanuit het perspectief van de persgeschiedenis, geen witte plek. Al meer dan een eeuw beschikken we, zij het verspreid over dertig jaar en verstoppt in een tiental tijdschriften (de meeste ook in overdruk) over de ‘bundel’ pershistorische studies van W.P. Sautijn Kluit die voor de periode 1780-1800 omvang en scope van deze bundel ruimschoots evenaart. Er is sprake van overlap, maar de voorliggende bundel vult die van Kluit op onderdelen mooi aan. Dat deze stookschriften-studie daarmee ook echt grensverleggend kan worden genoemd, lijkt mij even een brug te ver.

De lezer die in dit domein niet voldoende gepokt en gemazeld is om zelfstandig tot conclusies te komen over de relaties tussen pers en politiek, zou er mijns inziens veel baat bij hebben (gehad) als hem of haar in een concluderende epiloog een handreiking was gedaan. In de vorm van een strik om die zestien artikelen, tracering van rode draden, wat er in de relatie tussen pers en politiek in de periode 1780-1800 wezenlijk anders was dan in de 150 jaar daarvoor en of die relatie van tijdelijke aard was of blijvend en grensverleggend. In het voorwoord vinden we wel een paar aanzetjes, maar dat gaat toch vooral over intenties en niet over uitkomsten.

Tot slot: een pershistorische omnivoor wil altijd méér – en liefst snel. Van Wissing (p. 16) schat het aantal politieke bladen uit die twee decennia op honderd tot tweehonderd. Het zal dicht bij dat laatste liggen, want in *Stokebrand Janus* (bijl. 1) noemt hij er tot 1787 al 87, zonder de pretentie van volledigheid. In potentie dus meer dan genoeg materiaal voor nog een bundel stookschriften, maar eigenlijk liever een over de *stookcouranten* uit die periode: nieuwe en veelal kortstondige als de *Diemer- en/of Watergraafmeersche*, de *Noord-Hollandsche* en de *Zuid-Hollandsche*, de trits *Republikeinse*, *Nationale*, *Nederlandsche* en *Revolutionnaire* couranten. Verder dat twintigtal oude (stads)couranten waarvan er vele toen ook kleur hebben bekend en niet te vergeten de Franstalige *gazettes* van Leiden (waarover we al twintig jaar de fraaie studie van Jeremy Popkin hebben) maar ook van Amsterdam, Den Haag, Utrecht en Rotterdam die ook na 1780 op

grote schaal werden gelezen (en nagedrukt) in het buitenland. Die hebben wellicht wel meer invloed uitgeoefend op de nationale en internationale politiek aan het eind van de achttiende eeuw dan welke ander periodiek ook.

Kortom, er ligt nog veel te doen om het plaatje van ‘pers en politiek tussen 1780 en 1800’ scherper in te vullen en te completeren. Wie neemt die handschoen op?

René Vos